BİR MUHAFAZAKÂRLIK OLARAK DİN VE İSLÂM

Mustafa Aydın

Giriş

Din Comte gibi düşünürlerin iddia ettiği şekliyle insanlık tarihinin belli bir dönemine ait bir olgu olmadığı gibi, günümüzde yaygın bir kesimin sandığı gibi hayatın belli sınırlı bir alanını ilgilendiren bir mekanizma da değildir. Din, insanın kainatta konumunu belirleyen önemli bir sistemdir. Yani yüzyıllardan beri insan yerini onunla belirlemiş, buna karşılık din de nesnel dünyada insanla varolmuştur.

Din ve insan arasındaki bu ilişki, dini kendi zamanlarındaki özel veya genel konjonktürel şartlara uygun olarak anlamayı getirmiştir. Dini anlama ve yorumlamada bir fikri ve sosyal birikim etkili olmuştur. Mesela bu açıdan bakıldığında İslâm'ın sufi anlayışının fütuhat dönemlerinin refah toplumuna karşı bir tepkiselliği ifade ettiğini söyleyebiliriz. Aslında toplumların dini kendi şartları açısından anlamlandırmaları şüphesiz her haliyle olumsuz değildir. Esasen dini, ahlaki ve felsefi sistemlerin hayata katılabilmesinin başkaca bir yolu da yoktur. Ancak bazı dönemlerde daha fazla etkileyicilerden ve bu etkinin olumsuzluklarından söz edilebilir. Ortaçağda toplumların ekonomik, sosyal, siyasal, kendi içine katlanma ortamları buna örnek verilebilir.

Dinin sosyal hayata uyarlanmasında fevkalade etkileyicilerin bulunduğu bir canlı örnek, modern kültürün meydana getirdiği ve önceden varolsa bile altını çizip belirginleştirdiği bazı oluşumlardır. Din ile ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, bunların en önemlileri, muhafazakârlık, akılcılık, bilimcilik, sağcılık, devletçilik, milliyetçilik, gelenekçilik, popülizm, kültürcülük ve iktidarcılık'tır.

tezkire, *düşünce, siyaset, sosyal bilim dergisi, yıl 11, sayı 27-28, temmuz / ekim 2002, s. 62-71*

Bu oluşumlar günümüzde genel olarak din, özel olarak İslâm anlayışımız üzerinde etkili olmakta ve hatta bazı durumlarda dinin yerini doldurmaktadır. Farklı düzeylerde ilişkilerimiz bulunsa bile sağlıklı bir İslâm anlayışı için bunların aşılması gerekmektedir. Onun için de bu konuları ele alıp incelemeye çalışacağız. Hemen hepsinde izleyeceğimiz genel format, söz konusu olgunun mahiyeti, din ile olan irtibat noktaları, özel olarak İslâm ile olan ilişkisi ve nihayet Türkiye bağlamında altı çizilebilecek noktaları kapsayacaktır. İşte bu çerçevede kaleme aldığımız bu yazımızda bunlardan muhafazakârlık üzerinde durulacaktır.

Genel Olarak Muhafazakârlık

Bir şeyleri koruma gayreti anlamına gelen muhafazakârlık (conservatizm) in genelde 1789 Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıktığı kabul edilir. Toplumdaki kargaşa, baş döndürücü değişim, bir düzen arzusu, kalıcı değerler beklentisini doğurmuş ve içte muhafazakârlık denen eğilim de bu ortamda belirmiştir. Bu açıklamaya belki 18. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyılda daha belirgin hale gelen materyalist yapılanmayı eklemek gerekir. Zira muhafazakârlık, modern kültürün her şeyi bir doğal düzene indirgemeye çalışan tavrına karşı bir sosyal düzen savunmasıyla ön plana çıkmıştır. Gerçekte de muhafazakâr olarak bilinen ilk sosyal bilimciler doğal düzen fikri karşısında sosyal olanı ve bu çerçevede aile, din, töre, ahlak, yerel cemaat gibi kurumsal yapıları savunmuşlar ve ilk elde önemli başarılar da elde etmişlerdir.

Muhafazakârlık, "gelenek- modern" ikileminde (veya buna denk düşen dikotomilerde) gelenekten yana idiler. Bilinen ilk önemli temsilcisi de Edmunde Burke idi ve o ilk ciddi eleştirisini de geleneği sarsan Fransız devrimine ve onun negatif dinselleşmesine karşı yapmıştı. Daha sonrakiler de hep aydınlanma karşıtı bir düşünce geleneğine sahip oldular.

19. yüzyılda muhafazakârlığa en büyük katkı Hegel tarafından sağlandı. İdealist bir düşünür olan Hegel, devrim karşıtlığını, kurumların sürekliliğini savunmanın imkanlarını ortaya koydu. Burada önemli olan sadece beşeri olan değildi, bireye karşı toplumsal olanın öncelenmesi gerekiyordu. Çünkü Hegel'e göre geist (ruh) kendisini toplumsal/kültürellikte ortaya koyabilirdi Burke'den sonra ikinci önemli bir muhafazakâr sayılan Fransız Bonald da açık bir biçimde bireye karşı toplumu savunur. Ona göre toplumun üstünde de ilahi olan vardır. Sözleşme toplumun içinde değil, toplumla Tanrı arasındadır. (Eski ve yeni Ahitler yani Tevrat ve İncil hep böyledir. Onun için de din toplumun dokusunu oluşturur. Toplum ise birey ve devlet arasında bir yerde bulunur. Esasen muhafazakârlık tarafından savunulan ilkeler bu çerçevede yerlerini ve anlamlarını bulurlar ki bunların en önemlileri şunlardır:

a) Toplumsal olanın bireye ve devlete karşı özelliği,
b) Toplumsal unsurların işlevsel bağımsızlığı,
c) Kutsal olanın gerekliliği ve sekülere önceliği,
d) Ara cemiyetlerin (ikinçil yapıların) gerekliliği,
e) Eşitliğe karşı hiyerarşinin önemi,
f) Tarihin önemli oluşu,

Hemen belirtelim ki sosyolojinin ilk önemli kişileri Comte'dan Durkheim'a kadar bu muhafazakâr çizginin içinde yer aldılar. Muhafazakârlık tarihsel gelişimi itibariyle de 1950 lerde Yeni muhafazakârlık diye nitelenen bir canlanma dönemi yaşadı.

Muhafazakârlık bir zihniyet kalıbı olmanın yanında bir ruh hali, bir duruş biçimi, bir üsluptur, bütün değişkenliğiyle modern bir olgudur, ama modernizm ile baş etme serüveninin de asli sıfatıdır. Muhafazakârlık sürekli değişen bir durumun, kapitalist modernleşme sürecine bir tepkidir. Ama bu tepki eskiyi her haliyle koruma değil, daha yeni daha modern olan bir şeye karşı mevcut olanı korumadır. Ne var ki muhafazakârlığın sonuna kadar koruduğu bir şey yoktur, mevcudu aydınlanmacı bir mantıkla hep yeniden kurar.

Muhafazakârlık aslında aşırı bulduğu gelişmelere karşıdır. Bu tepkiyi, eskiyi daha doğrusu mevcudu kutsallaştırarak yapar. Din, devlet; otorite gibi değerlere önem verir. Onun için cemaat, gelenek ve tarihin de büyük önemi vardır. Ancak bunları ihtiyaca göre hep yeniden kurar. Bora'nın anlamlı deyişiyle muhafazakârlık, muhafaza edeceği şeyleri kendi yaratır (Bora, 1998: 67).

Söylenenlerin de ışığında muhafazakârlığın özelliklerini şu birkaç noktada toplayabiliriz.

1. Muhafazakârlık, akıldan çok duyguya dayanır, dolayısıyla da soyut gelişmelere kuşkuyla bakar, bu da onu kötümser kılar. Ona göre zaman ve şartlar kötüye gitmektedir. Kötü olan değişimin elinden ne kurtarılabilirse kârdır. Bunun için kurumlar korunmalıdır. Ama bu korunan kurumların hiç birisi otantik değildir.

2. Muhafazakârlık (sözü edilen kötümserliğine bağlı olarak) tepkicidir. O, bir tepki ideolojisidir. Onun için hiçbir özgün görüşe sahip değildir. Bu ideoloji, ortalama bir modern karşıtlığını ifade eder. Tepkicilik onu yüzeysel hale getirir, dolayısıyla köktenci bir hali yoktur.

Ne var ki bu tepkiciliğine rağmen, muhafazakârlık bir geri tepme sistemi olarak modern kültürü dengede tutar (Beneton, 1991: 113). Başka bir deyişle postmodernizm ve gelenekçilik gibi modern kültürün arkasını toplayıp önünü açar. Değişmeyi savunurken de duruma göre (savunulan şeyi) hep bir pozisyonda var kılar (Çiğdem, 1997: 34 vd.). Muhafazakârlık bu haliyle klasik sosyolojideki tipik bir tampon kurum olarak açıklanabilir. Çünkü savunulan şey eski yapı ile yeni yapı arasında bir geçiş aşamasıdır ve eski kadar yeni özellik-

lerini de taşımaktadır. Daha önemlisi de bir süre önce reddettiği bir şeyi, daha sonra karşı çıktığı daha yeni bir şeye karşı savunur, ama buna rağmen o hep eski değerleri koruduğunu varsayar.

3)Muhafazakârlığın bir üçüncü özelliği restorasyon yani bir şeyi yeniden kurmasıdır. Sanıldığı gibi muhafazakârlık geçmişi, tarihi olanı hiçbir zaman kendi otantikliği içinde korumaz. En son olana karşı mevcudu korumaya çalıştığı için korunan şey değişkenlik arz eder. Bu haliyle de muhafazakârlık modern bir olgudur. Ancak mevcudu korurken de (yukarıda belirtildiği üzere, bir aydınlanmacı mantığa göre) hep yeniden inşa eder.

Ne var ki bu süreç sıradan bir restorasyondan da farklıdır. Kurgunun bir tepkisellik içinde gerçekleşmesi onu naiv bir inşaî olgu olmaktan çıkarır. Öyle ki bazen bu reddedilen şey, savunulan şeyin temel esprisine ters düşebilir. Ama rasyonel olarak yeniden kurgulama onu aslından uzaklaştırır. Ne var ki o işi yeniden kurguladığının çoğu kere farkında bile değildir.

Muhafazakârlığın pek çok olgu ile ilişkisi vardır. Modern kültürün aşırılıklarına karşı bir denge unsuru gibi görünüyorsa da bizzat kendisinin sebep olduğu problemler de vardır. İşte ilişkili olduğu ve kendine has sorunlar doğurduğu alanlardan birisi şüphesiz din ile olan ilişkileridir.

Muhafazakârlık ve Din

Din ve muhafazakârlık arasında, tartışılması gerekmeyecek kadar açık bir ilişkinin olduğu sanılır, yani kasaca muhafazakârlığın dini, dinin de muhafazakârlığı gerektirdiği düşünülür. İşin gerçeği ilk bakışta kurulan bu ilgiyi doğrulayacak argümanlar da var gözükmektedir. Meselâ dinin, tüm değişimler karşısında korunması gereken sabiteleri vardır, yine dine göre de kaos kötüdür ve toplumsal düzenin korunmasında yarar vardır. Fesat nifak gibi düzensizlik nedenleri dinin de kötü gördüğü şeylerdir.

Ancak bu ilgi bir hayli yalınlaştırılmış bir ilişkidir. Olaya daha analitik baktığımızda din ve muhafazakârlık arasında ortaklıklar kadar farklılıkların olduğunu görürüz. Muhafazakârlığın temel esprilerinden birisinin mevcudu daha yeni gelişmelere karşı koruma, savunma duygusu olduğunu göz önünde bulundurursak muhafazakârlığın dine ait bir şey olmadığını, buna karşılık modern çağlardaki nice profan (seküler, dünyevi) yapının her haliyle muhafazakâr olduğunu anlarız. Son yüzyıldaki pek çok Marksist hareket, bir aydınlanma mantığından hareketle oluşturulmuş, tüm gelişmeler karşısında sıkı bir korumaya alınmış bir dönemlerin siyasal çağdaşlaşmacı yapıları (Türkiye'de olduğu gibi) birer muhafazakârlık örneğidir. Buradan vardığımız sonuç, her türlü muhafazakâr tutumun dini olmadığı, dini tavrın da muhafazakârlık sayılmadığıdır.

Muhafazakârlık ile din arasındaki ilişki daha çok Hegelci bir yaklaşımla, toplumsal düzenin ilahi kökenli olduğu, dinin de bu düzeni korumaya yönelik olduğu varsayımında toplanmaktadır. Hatta buna göre devlet, otorite ve tarihe sahip çıkış da bu ilahi kökenle ilgilidir.

Şüphesiz dinin de toplumsal düzene önem verdiği; devlet, otorite ve tarih gibi toplumsallığı çerçeveleyen olguların din açısından da değerli sayıldığı doğrudur. Ancak dine göre toplumsal düzen bizatihi kutsal değildir, sapmalar gösteren bir alandır. Özellikle yüksek tipli dinler, toplumsal düzende sapmalar olduğu ve tashihe muhtaç bulunduğu düşüncesi üstüne kuruludur. Yani dine göre atalardan kalma her türlü düzen sürdürülmeye layık değildir.

Aslında iki olgu arasındaki ilişkiyi (bir kutsal sosyal düzenden çok) muhafazakârlığın tepkiselliğinde ve bu tepkinin din ile meşrulaştırımında arama daha tutarlı olur. Bilindiği gibi din önemli bir meşrulaştırma yoludur. Burada da bu görevde kullanıldığı düşünülebilir. Esasen iyi dikkat edildiğinde görülür ki din bu tepkiselliğin amacı değil, bir aracı durumundadır. Zaten muhafazakârlık, dinin sonuna kadar hiçbir şeyini korumayı amaçlamamaktadır. Dini olanı koruduğu izlenimini veren muhafazakârlık bu konuda sadece dinin kutsallığından yararlanmaktadır.

Muhafazakârlık, dini kendi doğasındaki otantikliği ile kabul etmez, modern bir müdahaleye tabi tutar, onu dünyevi saiklerle yeniden yorumlar. Gerekçesi de din değildir. Önem verdiği şey de dinin kendisinden çok, sağladığı bağlılıklardır. Bu açıdan da önemli olan, dinin saf bir inanç sistemi veya salih eylemleri değil, törensel şeyleri, ritüelleridir (Beneton, 1991: 110).

Muhafazakârlık, geleceğe tepki olarak içinde bulunduğu durumu yeniden biçimlendirdiği için (gelenek konusunda olduğu gibi) dini bir kırılmaya uğratmaktadır. Dinin kutsallığı altında korumaya aldığı şey, çoğu kere din açısından önemli olmayan bir şey de olabilir.

Buraya kadar daha çok muhafazakârlığın dinden yararlanması üzerinde durduk. Ne var ki dinin muhafazakârlıkla ortak işleyen, veya dinin muhafazakârlıktan yararlandığını varsayan durumlar da söz konusudur. Modern çağlarda din ve muhafazakârlığı ortak bir alana çeken noktaların başında modern kültürün izolasyonu gelmektedir. Gerçekten modern kültür, fert ve toplulukları evsiz yurtsuz hale getirmiştir (Berger, 1985). Evinden edilen de sadece topluluklar ve onların gelenekleri değildir, aynı zamanda din gibi kurumlardır. Dolayısıyla bir tepki ortamı vardır ve nedeni aynı olmasa bile tepkisellikte birleşebilmektedirler. Buna bir de dinin sabitelerinin de bu arada muhafazakârlıkla korunabileceği sayıltısı eklenmelidir.

Sonuç olarak muhafazakârlık, dini bir tepkisellik ortamında yeniden kurarak kullandığı için bu süreç hiçbir zaman sağlıklı bir din anlayışı temeline oturmaz, tepkisellik dini alternatifliklerde tutar. Yeniden kurgulama ve onu ayinsel işlere indirgeme, bugün savunulanlardan yarın yeni bir konum uğruna

vazgeçme dini olumsuz durumlara düşürür; koruma ve korunma güdüsü de anlamını yitirir.

Muhafazakârlık ve İslâm

Önce ilkece, İslâm'ın varlığını bir şeylerin lehine veya aleyhine kurmadığı, ilâhi eksenli bir teşekkül olduğundan, doğası itibariyle alternatifliklerde seyretmeyen bir din olduğunu belirtmeliyiz. İslâm, geleneksel-modern, bireysel-toplumsal, resmi-sivil gibi ikilemlerde doğrudan bir taraf değildir. Ortaya koyduğu sahih doğrular bütünüyle bir kategoride yer almaz, aksine denklemin iki kutbunda da bulunabilir. Mesela, gerçekleştirimini istediği hakkaniyet, bu ikileme karşı kayıtsızdır. Daha sade bir anlatımla İslâm'a göre "iyi" olan şey, eski veya yeni kalıplarından birisine konamaz; yine hak salt bireysel ya da toplumsala indirgenemez.

Bu açıdan diyebiliriz ki İslâm her yeni olana karşı çıkmadığı gibi, mevcudu yalnızca sırf tarihsel olduğu için korumaya kalkışmaz. (Söz konusu eskinin din değil, daha başka açılardan önemi olabilir, ve buna din kayıtsız da kalabilir). Kur'an'ın anlatımıyla "atalar da yanlış yapabilirler". Yani doğru, referansını tarihsel oluşundan ya da "biz"e ait oluşundan almaz, orada durmakta olan genel geçer bir hakkaniyete dayanır. Pek tabii ki bir şeylere tepki de afaki olamaz, bir doğruluk kriterine uygun olmak durumundadır. Mevcut gelenek iyi bir "sünnet" olmayabilir.

Bu açıdan bakıldığında da toplumsal, tarihsel, geleneksel bir göreli çizgiyi önceleyen ve bunları din, devlet ve otorite eksenlerinde, aşırı bulduğu yeniliklere karşı korumayı amaçlayan bir muhafazakârlığın İslâmi olması düşünülemez. Ne var ki modern dünyada dinlerin, içinde bulundukları konumları itibariyle muhafazakâr bir yapılanma yaşadıkları gibi Müslümanlar da genel olarak bir muhafazakâr durum kazanmışlardır. Ya İslâm'ın tabiatında muhafazakârlık bulunmasa bile şartlara bağlı bir "muhafazakâr Müslümanlık" tan söz edilebilir ve yaklaşık yüz yıldır böyle bir süreç yaşanmaktadır.

İki ayrı alanı ifade eden kelimelerin kesiştirilmesiyle oluşturulmuş kavramlaştırmalarda, genel dil kuralına göre vurgu, sondaki kelimeyedir. Mesela "Marksist solculuk" dendiği zaman söz konusu edilen, solculuktur, Marksizm'e bağlı bir solculuk tipidir. Şüphesiz iki kelimenin kesiştirilmesiyle de bir çok kavramlaştırma türetilebilir: Muhafazakâr İslâm ve İslâmi muhafazakârlık (veya bir yorumlama ve ideolojik yüklemeyle İslâmcı muhafazakârlık ve muhafazakâr İslâmcılık) bunlardan iki tanesidir. Yukarıda işaret ettiğimiz kurala uygun olarak muhafazakâr İslâm'da vurgu İslâm'adır. Burada aslolan İslâm'dır, İslâmcılıktır ve muhafazakârlık bu işin argümanı olarak kullanılmaktadır. Halbuki İslâmcı muhafazakârlıkta eksen muhafazakârlıktır ve buna göre de İslâm, muhafazakârlığın kendini var kılabileceği bir imkândan ibarettir.

İslâm dünyasında olgusal olarak İslâm muhafazakârlık ilişkisinde ortaya çıkan durum konusunda farklı şeyler söylenmiştir. Bunlardan birisine göre ortalıkta bir İslâmcı muhafazakârlık vardır. Bu da halk katlarına kadar inen muhafazakâr bir tutumun İslâm'ın yerine konmasıyla elde edilmiş bir eğilimdir ve bunu geliştiren sosyal/ politik ve konjonktürel bir yığın neden vardır. Bir başka değerlendirmeye göre ise yaşanan süreç muhafazakâr İslâm olarak nitelenebilir ki bu muhafazakârlığa indirgenmiş bir İslâm anlayışı demektir.

Doğası itibariyle İslâm'ın muhafazakâr olmadığı düşünülürse, söz konusu muhafazakârlığı İslâm'ın kendinde değil algılanışında aramak gerekir. Onun için de ideolojileştirilmiş bir kavramlaştırmayla İslâmcı muhafazakârlık veya muhafazakâr İslâmcılık durumu anlatmaya uygun düşer. Çünkü ideolojik anlatım dayanağı ne olursa olsun fiili bir sosyal gerçekliği ifade eder ve İslâm ile İslâmcılık arasında bir farklılık ortaya çıkar. Burada bizim anlatmaya çalıştığımız da esasen şartlara göre bir İslâm algılayışıdır ki burada genel olarak muhafazakâr İslâm ifadesini uygun görüyoruz.

Gerçekten muhafazakâr Müslümanlığın içinde tepkisellik, kurgusallık ve yeni konumlara karşı mevcudu koruma azmi gibi muhafazakârlığın temel esprileri yer almaktadır. Bu çerçevede İslâm dünyasında eğilim genelde tarihsel, geleneksel, sağcılık gibi argümanlarla da beslene gelmiş, İslâm ile doğrudan bağlantısı olmayan açıklama unsurları, (deyim yerindeyse) en radikal İslâmi söylemde bile yer almıştır. Bu bakımdan günümüzde İslâmî anlayışın arındırılabilmesi için diğer bazı modern oluşumlar konusunda olduğu gibi muhafazakâr tavırdan da arınılmış olmalıdır.

Türkiye'de Muhafazakârlık ve İslâm

Türkiye, sağcısı- solcusu, profanı-dindarı, halkı-devleti ile genelde muhafazakâr bir yapıya sahiptir. Ancak bu muhafazakârlık kendine özgülüklerde oluşmuş ve sürmekte olan bir muhafazakârlıktır. Yukarıda da işaret edildiği üzere muhafazakârlık, kendi vatanı olan Batı dünyasında, felsefi ve tarihsel olarak Alman idealist felsefi akımı, romantizm ve özellikle Hegel'de doruk noktasına ulaşan ve bir mutlak özün açılımı olarak algılanan bir tarih anlayışına dayandığı kabul edilir. Hatta politik-ekonomik bir sistem olan liberalizmin bir muhafazakârlık düşüncesi üstüne oturduğu belirtilir. Ne var ki Türkiye'de ilintisi kurulmaya çalışılan pek çok olguda olduğu gibi muhafazakârlık da bu argümanlarla açıklanabilir görülmemektedir. Hatta daha ilginci çağdaşlaştırmacı rolü üstlenen otoriter devlet anlayışı muhafazakârlığın ön şartlarını hazırladığı gibi sürekliliğini de sağlamıştır. Türkiye de din dışılığı simgeleyen Atatürkçülük en katı bir muhafazakârlık örneği olarak karşımızda durmaktadır. Bununla birlikte o muhafazakârlığa karşıdır. Bunun sebebi de Bora'nın belirttiği gibi

kendini devrimci bilen Kemalizm'in muhafazakârlığı devrimciliğin karşısına yerleştirip onu da dindarlık saymış olmasındandır (Bora, 1998: 72).

Muhafazakâr Türk modernleşme akımına (yani Kemalizm'e) göre muhafazakârlık dini düşüncedir, özel olarak da İslâmcılıktır. Halbuki Batının "ilminifennini" alarak modern kültürle bir diyalog kurma fikri ve çabası Said Halim Paşa'dan Mehmet Akif'e kadar bütün İslâmcıların ortak çabası olmuştur. Kaldı ki Türkiye'de İslâmcılığın muhafazakârlığa dönüşmesinde rejimin kurucu iradesinin sırf söylemsel konumlandırmasıyla değil, militan laisizmiyle de önemli bir rolü bulunmuştur. Yine Bora'nın ifadesiyle Rejimin militan laisizmi ile geleneği barıştırma çabası, Müslümanları, varolabilmenin yolu olarak muhafazakârlığa yöneltmiştir. Nitekim Müslümanlar rejimin atakları karşısında dindar değil, muhafazakâr kimliğini benimseme durumunda kalmışlardır.

Genelde aşırılıklara karşı oluş, rejimin aşırılıklarını da kapsayınca bu kimliğin benimsenmesinde bir zorluk olmamıştır. Yani İslâm'ın kendi doğasında varoluş imkansız hale gelince muhafazakâr bir Müslümanlık "ehven" gözükmüştür.

Sistemin İslâm'ı dışlama tutkusuna rağmen Müslümanlar pek çok yerde dolaylı da olsa resmi mantığın yanında yer almışlar, manipülasyonlara açık olmuşlardır. Mesela komünizm gibi devletçe de aşırı sayılan olgular konusunda Müslümanlar, yıllarca manipüle edile gelmişlerdir.

Muhafazakâr Müslümanlık, genelde başından beri milliyetçiliğe (daha doğrusu ulusçuluğa) kendini yakın saymıştır. Bunun sebebi muhtemelen ulusçuluğu devlet dışı bir sivil oluşum saymış olmasındandır. Denebilir ki İslâmcılığın muhafazakârlığa dönüşmesinde milliyetçiliğin önemli bir rolü olmuştur. Bu kanalla İslâm'ın doğası ile bağdaşmayan bir yığın görüş üretilmiştir. Buna göre İslâm'ı en iyi anlayıp yaşayan-yaşatan Türklerdir.

Türklere özgü bir Müslümanlık, (veya daha uç noktadaki resmi bir söylemle Türk Müslümanlığı) ulusçuluğun da etkisiyle gelişen ve yer yer halk katlarına kadar inen bir muhafazakâr restorasyon olayıdır. Mesela sıradan Türk hacısının Arabın Haremde Kuran'ı yastık yapıp yatması ve vakitle ilgili sünnetleri mescitte kılmaması argümanlarından hareketle Türklerin İslâm'ı anlama yaşama konusundaki üstünlüğü kanâatini, pekiştirebilmektedir.

Türkiye'de muhafazakârlığın oluşumunda (tarihin yanında) İslâm'ın önemli bir yeri vardır. Burada tarih yeniden kurulurken İslâm bir köprü görevini yerine getirmektedir ve bu iş olgunun restorasyon yönüne her haliyle uygundur. Yani burada tarih de din de yeniden kurulmaktadır. İlgi çekicidir ki bu kurgu büyük çapta rejim ve konjonktürle ilgilidir, bizzat İslâm'ın kendisiyle değil. Mesela "kara çarşaf ve çember sakal" a karşı çıkılmaktadır. Bunlar tarihte varsa bile bugüne taşınmamalıdır. Atılmalarının gereği İslâm'a ait veya uygun olmayışları değil, rejime ve konjonktüre uymayışlarıdır.

Yine bu çerçevede mesela özellikle son yüz elli yıldır, İslâmî değerleri hafife alan Bektaşilik tarikatı bir tarih mirasımız olarak saygıya değer bulunurken, bir sosyal politik tavır sergilemiş olmasından dolayı Ticanilik Tarikatı Osmanlı İslâm'ının üslubunu bozan ve dolayısıyla da manevi zevkimizi karartan bir delalet erbabı (Banarlı, 1986: 96) sayılabilmektedir. Halbuki İslâm'ın temel esprisine Ticanilik son dönemlerinin Bektaşiliğinden daha uzak değildir. Muhafazakâr anlayıştaki Bektaşiliğin iyiliği Osmanlının manevi zevkine uygunluğudur. Bu söz konusu manevi zevk İslâm değil, yeniden kurulan bir kültürdür ve burada İslâm bir araçtan ibarettir.

Şüphesiz burada anlatılmak istenin, tarih, milliyet ve gelenek gibi olguların önemsizliği değil, pek çok şeyin tabiatını değiştiren olumsuz bir projeksiyon sistemi ve bunun bur kurgulayış biçimidir. Mesela söz konusu tarih ise bunun bir nesnelliği olmalıdır. Bu çerçevede İslâm da kendi doğası itibariyle anlaşılmalıdır, muhayyel bir kurguda değil.

Türkiye'de dini bir içerik de taşıyan muhafazakârlık yer yer resmi söylemle de paralelleşerek pek çok profan olgu altına bir kutsallık payandası süregelmiştir. Mesela millet kavramına yüklenen anlam bunun tipik örneklerindendir. Esasen İslâmcı muhafazakârlık başından beri milliyetçi içerik taşıyan bir dindarlık göstere geldi. Bu çizgi MSP hareketiyle değiştirilmeye, doğrudan bir dini söylem kullanılmaya çalışıldı. Ne var ki 28 Şubat'ın, İslâm'ı milli tehdit saydığı bir ortamda da İslâmcı söylem yerleşmiş bir muhafazakârlık geleneğine uygun olarak milli temalarla savundu, buna göre İslâm devletin, ordunun alt yapısı olarak ele alındı. Böylece de farkında olarak ya da olmayarak kendisini meşruiyet dışı sayan bir eylem sürecini de dolaylı olarak meşrulaştırmış oluyordu.

Sonuç

Türkiye'de muhafazakârlık, Bora'nın da belirttiği gibi, bir isim değil bir sıfattır. Yani kendi başına yalıtılmış bir olgu, bir beşeri kesiti ifade eden bir adlandırma değil, bir durumdur. Pek çok beşeri oluşumun nitelenmesinde kullanılan ve mesela bir devletçi muhafazakârlık, milliyetçi muhafazakârlık, kültürcü muhafazakârlık, solcu muhafazakârlık ve İslâmcı muhafazakârlıktan söz edilebilmektedir.

Türkiye'de muhafazakârlık, bu söz konusu nitelenişinin yanında genelde olumlu bir itidal yolu olarak anlaşılmaktadır. Mesela "Muhafazakâr aile" aşırılıklarından uzak, değerlerimize sahip aile olarak anlaşılmaktadır. Ne var ki muhafazakâr duruş bir olumluluk anlamına gelmez. Hele, söz konusu din olduğu zaman dinin yeniden kurulduğu çelişkili bir durum söz konusudur. Sağlıklı bir İslâm anlayışına ulaşabilmek için muhafazakârlığın belirleyiciliğinin aşılabilmesi gerekir.

REFERANSLAR

Anderson, Benedict (1993) *Hayali Cemaatler,* Çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.

Banarlı, Nihat Sami (1986) *İnanç ve Yaşama Üslûbu*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Beneton, Philipp (1991) *Muhafazakârlık*, Çev. Cüneyt Akalın, İstanbul: İletişim Yayınları.

Berger, Berger vd. (1985) *Modernleşme ve Bilinç*, Çev. Cevdet Cerit, İstanbul: Pınar Yayınları.

Bora, Tanıl (1998) *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik – Muhafazakârlık – İslâmcılık*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Çiğdem, Ahmet (1997) "Muhafazakârlık Üzerine", *Toplum ve Bilim,* Sayı 74: 33- 51.

Laroui, Abdullah (1993) *Tarihselcilik ve Gelenek,* Çev. Hasan Bacanlı, Ankara: Vadi Yayınları.

Nisbet, Robert (1990) "Muhafazakârlık", Çev. Erol Mutlu, Bottomore- Nisbet (Ed.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi,* Ankara: V Yayınları.

Yılmaz, Aytekin (1995) *Moderniden Postmoderne Siyasal Arayışlar*, Ankara: Vadi Yayınları.